

ПРОБЛЕМИ ПРИ СЪЗДАВАНЕТО НА ТРАНСФОРМИРАЩ ПРЕРАЗКАЗ

(Какво затруднява учениците в V клас, когато пишат трансформиращ преразказ от името на неутрален разказвач?)

Анита Николова*

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Създаването на трансформиращ преразказ е част от програмата, по която се обучават всички ученици в средната училищна степен. С него започват да се занимават още в V клас, като подрастващите срещат редица затруднения при неговото създаване. Предмет на анализ е същността на типа текст, а обект на изследване в тази статия са проблемите при този вид преразказ.

Според заложените Държавни образователни изисквания учениците трябва да развият умения за създаване на различни типове преразказ. В V клас те се учат да правят подробен трансформиращ преразказ, като до този момент само са предавали съдържанието на даден текст. В началното училище учениците развиват умения за преразказване на епизоди от различни художествени текстове, придържат се към тяхното съдържание, подбират необходимите ключови думи. Разликата се изразява в трансформиране на съдържанието от различни позиции – преразказът може да е от името на някой от героите в текста или от позицията на неутрален разказвач. В зависимост от задачата учениците трябва да съобразят какво и как да променят от предложения за работа текст. Така им се предоставя и възможност за творческа дейност. В процеса на обучение е необходимо да развият умения за откриване на основни моменти в съдържанието и за отделяне на главното от второстепенното.

За да се справят със задачата за създаване на трансформиращ преразказ, на първо място е важно учениците да познават добре текста, който ще преразказват. За тази цел се подбират откъси от художествени текстове, които са съобразени с възрастта на обучаваните и са със средна степен на сложност (нито елементарни, нито много сложни). Въпреки внимателния избор от страна на експерти и преподаватели учениците срещат редица трудности в разбирането им. Те имат проблеми с идентифициране на героите в даден текст, а това означава, че няма да се справят със задача за трансформиращ преразказ от името на един от тях. Тази трудност показва, че имат пропуски

още в началния етап от своето обучение, а в V клас се очаква, че тези техни умения са вече изградени.

По време на моя педагогически стаж в 20. ОУ „Тодор Минков“ предложих на учениците в V клас да направят трансформиращ преразказ от името на неутрален разказвач върху текст на Слави Славов, публикуван в учебника по литература на издателство „Просвета“ (виж приложение 1). Те имаха проблеми с разбирането му, въпреки че не е голям по обем и е лесен за осмисляне. Учениците се затрудниха да определят броя на героите в него. В художествения текст са представени двама герои – Хасан ага и един негов приятел, чийто син и внук са споменати. Именно внукът е разказвач в епическата творба. Те се затрудняват, тъй като останалите герои нямат имена, но това не трябва да е пречка при работата им върху текста. Проблем създават и някои непознати думи – „комшу“ учениците смятат, че е отделен герой в творбата, като не разбират, че това е обръщение към един от вече споменатите персонажи. В този случай употребата на малка буква може да им подсказва, че не става дума за нов герой в творбата на Славов. Трудностите при разбирането на текста довеждат и до редица проблеми при създаване на трансформиращ преразказ. Да направиш преразказ, означава да предадеш съдържанието на предложениния текст. Голяма част от учениците в V клас включват моменти, които не са част от разказа, върху който работят: „Хасан ага решил да се жени и събрал цялата махала“. Това показва, че не са разбрали текста, който четат. „Героят има празник (сватба) и е събрал цялото си семейство“ – доказателство, че не познават съдържанието. Някои дописват разказа на Славов: „Хасан ага отворил портата, отишъл при своя съсед...“ или „в една пролетна утрин, сред блеещите агънца, една стара жена къносвала жертвеното животинно“ – те добавят подробности, които не присъстват в текста. Учениците прибавят към преразказа и знанията си за празника Курбан Байрам, а това е груба грешка, тъй като изменят съдържанието на предложения им за работа текст: „Та нали традицията казва, че на този ден по-бугатият дава на по-бедния“ (запазен е оригиналният правопис). Никъде не е обяснено каква е традицията, като те не се дистанцират от знанията си за мюсюлманския празник и правят извън-текстови асоциации. Други, които също не са чели внимателно, показват и неумение за справяне с конкретната задача за преразказ от името на неутрален разказвач – „моите приятели решиха да се женят и събраха всички“.

Учениците не правят разлика между преразказ от името на герой в текста и неутрален разказвач. Според вида на задачата се налага и промяна в глаголното време. В този случай трябва да се пише в сегашно историческо време, като едва 2–3 ученици от общо 22 се съобразяват с това. Останалите пишат в минало свършено и минало несвършено време („В нашата махала имаше един добър човек.“), като в такъв случай се разбира, че са свидетели на онава, за което пишат. В две от писмените работи се откриват форми на минало

свършено и минало неопределено време, като първата част е в аорист и изведнъж се преминава към перфект. Изборът на граматическото време остава неясен. Те използват минало неопределено време, което се изучава в часовете по български език в VI клас, защото в началната степен на обучение са преразказвали на –л в писмените си работи. В V клас изборът на глаголно време се определя в зависимост от позицията, от която трябва да се преразказва – един от героите или неутрален разказвач.

В писмените работи на петокласниците проличава неумение да открият важните моменти в текста, а за сметка на това се спират на детайли: „дал бут на стареца от овнешкото месо“, като не успяват да довършат преразказа си заради колебанието от какво месо е. Учениците имат проблеми и с изразяването: „Дал му бут. Бутът бил доста голям всъщност“. Писмените им работи стигат до даването на бута, като не се разбира какво се случва след това, и ги оставят недовършени. Те трябва да се научат да ги завършват, защото на външното оценяване след VII клас се работи за време, а това е важно, за да се справят с изпитните задачи.

Допуснатите лексикални грешки са още едно от слабите места в техните преразкази. Те заменят някои думи от текста на Славов с други, като така настъпват известни промени: „Хасан ага рипнал от дивана“ (вместо от одъра), а и употребата на глаголната форма не е коректна. „Хасан ага заприпнал по калдъръма“ – тази вербална форма е необходимо да се замени с друга. Допускат и много повторения – например на личното местоимение *той*, като не поясняват кого посочват, използвайки този дейкис, а така се създават неясноти в смисъла на изказването.

Като илюстрация на коментираните грешки, предлагам два преразказа на ученици в V клас, написани по време на час по български език (учениците са поставени в едни и същи условия – време и място). Тези текстове дават представа за начина, по който създават трансформиращ преразказ в този етап на обучението си.

Преразказ №1

Моят съсед Хасан Ага имал празник и поканил всички съседи. Той ги събрал на неговата свадба. Той бил човек благ, приведен заради възрастта си, с бяла брада и сини като мАниста очи. Хасан Ага и моят дядо често си говорели на пейката. Един ден в дома ми дошъл Хасан Ага, който позвАнил на вратата. Дядото рипнал от дивана и веднага заприпнал към вратата. Старецът му дал една тава от печеното месо. То още ухаело. Дядото казал, че има по-нуждаещи се от него.

Преразказ №2

В махалата на едно село има един човек на име Хасан ага. Той е с бяла коса, леко приведен от годините и със сини като мъниста очи. С дядото на едно момче често разговарят.

Един ден в дома му настъпва оживление. Има много хора, а той е облечен като за сватба. Днес е техният празник Курбан Байрам. Най-старата жена

от рода му **О**красява жертвения овен във формата на конска сбруя, а децата го кичат с червени конци и цветя. Дават му да пие вода и с успокоителни думи го повалят в посока на Кааба.

Хасан ага **п**очуква на вратата на своя приятел. Дядото се показва и вижда Хасан ага, който му дава тава с бут от жертвеното животно. Старият човек благодари, но му казва, че има и по-нуждаещи се от тях. Хасан ага го смърмя. Докато той е жив, така ще е. Дядото мисли за своя приятел, че е свят човек. Много е добър Хасан ага!

В текст 1 се забелязват сериозни правописни и лексикални грешки. Писмената работа е незавършена, има неточности, не се познава добре текстът на Слави Славов, не е избрано коректното глаголно време, проличава неумение да се преразказва от името на неутрален разказвач. Вторият преразказ е на доста по-високо ниво. В него ученикът се е съобразил с поставената задача (преразказ от името на неутрален разказвач), познава се много добре текстът, върху който се работи, акцентът е поставен върху същественото от него, завършен е, няма извънтекстови асоциации, за разлика от първия текст, допуснати са някои правописни грешки, които с малко повече усилия могат да бъдат коригирани.

От проверените от мен писмени работи мога да направя следното заключение: учениците се затрудняват с преразказването от името на неутрален разказвач, избират неподходящо глаголно време, добавят информация, която не присъства в работния текст, допускат лексикални, правописни и пунктуационни грешки.

В преразказите на учениците в V клас се откриват сериозни пропуски от началния етап на тяхното обучение. Те трябва да имат развити умения за работа с художествен текст, като няма как в рамките на една учебна година да наваксат онова, което не са научили до този момент.

Учениците могат да правят упражнения върху откъси от художествени текстове и да посочват кои са героите, основните моменти и ключови думи. Необходимо е да положат усилия за отстраняване на пропуските в езиковата си култура (граматика, правопис, пунктуация). Има работи, в които проличава изключителна неграмотност и неумение за създаване на подробен преразказ в съответствие с поставената задача. Хубаво е, че този тип ученически текст се изучава още от V клас, за да може до VII клас да се изчистят пропуските и слабостите.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1 (ОПОРЕН ТЕКСТ)

* * *

В махалата имахме един светец: Хасан ага, за когото баща ми казваше, че като него няма друг в село. И затова аз винаги при среща внимателно го наблюдавах. Висок, строен, леко приведен от годините, с бяла подстригана бра-

да и сини като мъниста очи. Гласът му беше тих, благ. С дядо бяха приятели и дълго си говореха на пейката.

Една сутрин, когато слънцето весело грееше и агънцата с прегракнали гласчета блееха, в двора на Хасан ага имаше оживление. Почти всички от семейството му бяха се събрали около жертвения овен. Преди изгрев слънце най-възрастната жена е кьносала шията на овена във форма на конска сбруя и сега децата го доукрасяваха с цветя и червени конци. След това дадоха на животното да пие вода, покриха му очите с кърпа и с успокоителни думи го повалиха на земята с глава, обърната към посока на Кааба.

– Комшиите днес имат празник. Курбан Байрам – каза баща ми и продължи: – Хасан ага се е преминал като за сватба...

Към обяд някой извика на вратата. Дядо рипна от кревата, дето беше полегнал, и забърза по калдъръма, а аз – след него. Бе Хасан ага.

– Комшу, нали знаеш, днес е нашият голям празник – Курбан Байрам, та това е за вас, нося едното бутче от курбана – рече Хасан ага и подаде една тава с голям бут в нея, още ухаещ на прясно изпечено месо.

– Благодаря, ама нямаше нужда, има и по-нуждаещи се от нас – каза тихо дядо.

– Ти ще мълчиш, докато съм жив, тъй ще е – смъмри го Хасан ага и тръгна към дома си.

Дядо се усмихна и промърмори:

– Свят човек е нашият съсед!

След години аз лично почувствах тази святост: той даде пари да си купя велосипед и бях първият гимназист в село, който караше това чудо на техниката, на две колела, не пада, върви...

(Слави Славов)

БЕЛЕЖКИ:

* В статията се представя опитът на авторката по време на държавния педагогически стаж, проведен в 20. ОУ „Тодор Минков“ – София, под ръководството на г-жа М. Балинова.

PROBLEMS IN CREATING TRANSFORMATIVE RETELLING

Anita Nikolova, student teacher

✉ Sofia University – bachelor of Bulgarian philology
e-mail: ani_2307@abv.bg